

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

КОРОЛЬ МАРІНА МИХАЙЛІВНА

УДК 336.71-048.56:339.9-044.922

**ПАРАДИГМАЛЬНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ
БАНКІВСЬКИХ СИСТЕМ В УМОВАХ
ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ**

Спеціальність 08.00.02 – світове господарство
і міжнародні економічні відносини

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Київ–2021

Дисертація на правах рукопису.

Роботу виконано на кафедрі міжнародних економічних відносин ДВНЗ «Ужгородський національний університет» Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор
Філіпенко Антон Сергійович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка МОН України,
професор кафедри світового господарства
і міжнародних економічних відносин

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор, академік
Національної академії наук України
Данилишин Богдан Михайлович,
ДВНЗ Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана,
завідувач кафедри регіоналістики і туризму,
Голова Ради Національного банку України

доктор економічних наук, професор
Кістерський Леонід Леонідович,
Інститут міжнародного ділового співробітництва,
директор

доктор економічних наук, професор
Якубовський Сергій Олексійович,
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова,
завідувач кафедри світового господарства
і міжнародних економічних відносин

Захист відбудеться 23 квітня 2021 р. о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.02 в Інституті міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 04119, м. Київ, вул. Юрія Ілленка, 36/1, зала засідань вченої ради.

З дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 58, зала 12.

Автореферат розіслано 18 березня 2021 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор економічних наук, доцент

Р. Д. Стаканов

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Тривала еволюція фінансових ринків, посилена глобальними трансформаціями, зумовила розвиток конвергентних процесів у банківській діяльності за наявності істотних парадигмальних відмінностей між головними банківськими системами світу. Існуючі особливості в механізмах і методах регулювання банківського сектора в межах окремих країн зумовили істотні зміни у поглядах на сутність банківської діяльності. Традиційний погляд на банки як інституції фінансового посередництва, що забезпечують обмін грошовими активами між власниками заощаджень та позичальниками, не передбачає створення нових грошей. Натомість прихильники альтернативного погляду наголошують, що в сучасному світі банки фінансують позичальників переважно за допомогою механізму грошової емісії. Обидва погляди тією чи іншою мірою присутні в різноманітних теоретико-концептуальних підходах до сутності банку як інституції фінансового посередництва.

Економічні реалії сьогодення потребують детального дослідження національних банківських систем, що значною мірою склалися історично, та методологічних аспектів їхньої еволюції в умовах глобальних трансформацій. Аналіз парадигмальних зрушень функціонування зарубіжних та вітчизняної банківських систем важливий для виявлення їхньої результативності та стійкості до змін у глобальному конкурентному просторі, що залишається турбулентним і вразливим до кризових явищ.

У 1990-х роках видавалося, що глобалізація посилить взаємну залежність між банківськими системами і водночас приведе до поступового зближення (конвергенції) процесів кредитування економіки, інституційної архітектури та регуляторного режиму окремих груп країн, які раніше істотно відрізнялися підходами до організації фінансового посередництва. Одночасно у відкритих економіках включно з перехідними економіками мав послабнути зв'язок між внутрішніми заощадженнями і обсягами кредитування. Прикладом може бути кредитний бум 2006–2008 рр. у країнах Центральної та Східної Європи й Україні, що майже повністю фінансувався за допомогою запозичень банківської системи за кордоном.

Важливу роль у теоретичному осмисленні проблематики еволюційного розвитку банківських систем у глобальному економічному просторі відіграли відомі зарубіжні вчені: П. Самуельсон, Дж. Сінкі, Ф. Гайєк, Дж. Хікс, Е. Шенг, Й. Шумпетер, Ю. Вешкін, Д. В. Абдуллах, Ж. Атталі, Б. Бернанке, А. Грінспен, М. Камдессю, Г. Авагян, Е. Авгулеас, Ф. Мішкін, М.Ю. Чарпа та ін. Власний внесок зробили вітчизняні вчені: Б. Данилишин, С. Аржевітін, С. Циганов, І. Грановська, Ю. Онищенко, В. Борисевич, О. Аборчі, О. Міщенко, М. Савлук, В. Шевчук та ін. У ширшому аналітичному контексті дослідженню банківських систем присвячені роботи О. Барановського, І. Д'яконової, Г. Карчевої, Є. Мордань, П. Мельника, О. Мозгового, Л. Тарангул, А. Філіпенка, О. Гордей,

В. Кириленка, О. Шарова, О. Шниркова, А. Чухна та ін. Особливості механізмів регулювання та організації банківських систем зарубіжних країн та України досліджували М. Щеглюк, Л. Конопатська, М. Гойванюк, І. Барилюк, Н. Пайтра, З. Васильченко, О. Васюренко, О. Сидоренко, О. Мозговий, О. Павлюк, Р. Новікова, М. Амара, С. Бабенкова та ін.

У фундаментальних працях зарубіжних і вітчизняних науковців закладено теоретико-методологічні підвалини тлумачення сутності банківської діяльності та функціонування банківських систем. Однак у зазначених роботах не визначені парадигмальні особливості головних банківських систем сучасності, бракує цілісної концептуалізації еволюції банківських систем та методології економіко-статистичного аналізу якісних характеристик банківських систем, що важливо для визначення напрямів розвитку фінансового посередництва. Водночас потребують удосконалення теоретичні підходи до позиціонування банківської системи в сучасних моделях монетарної політики, що відрізняються у розрізі конкуруючих шкіл економічної теорії, ідентифікації етапів становлення банківських систем, включно з Україною, на підставі системних інституційних та регуляторних змін.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до наукової теми кафедри міжнародних економічних відносин Ужгородського національного університету «Трансформація Європейського Союзу: економічні, міграційні та інституційні аспекти» (№ 0120U100386). Згідно із вказаною тематикою, у дисертації досліджено парадигмальні стандарти трансформації європейської банківської системи, динаміку основних її показників та особливості інституційного регулювання. Зокрема, встановлено, що «оздоровлення» української банківської системи в 2015–2016 роках загалом відповідає зарубіжним післякризовим тенденціям щодо раціоналізації банківської системи та підвищення її ефективності.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є аналіз функціональних та інституційних особливостей банківських систем основних «центрів» світової економіки. Відповідно до мети визначено завдання, що зумовили структуру і логіку роботи, а саме:

- з'ясувати сутність банківських систем в інтерпретації основних шкіл сучасності;
- визначити глобальні виміри в парадигмі міжнародних банків;
- дослідити особливості еволюції банківських систем в умовах глобальних трансформацій;
- розкрити природу причин виникнення та наслідків світових фінансових криз в контексті глобалізації;
- охарактеризувати моделі функціонування фінансових систем;

- оцінити особливості функціонування банківських систем зарубіжних країн та України;
- проаналізувати механізми регулювання організації та функціонування банківських систем зарубіжних країн та України;
- виявити проблеми та наслідки впровадження Базеля III в діяльності зарубіжних та українських банків;
- розробити методичку верифікації стійкості банківських систем;
- здійснити аналіз цифрових платформ як засобу підвищення конкурентоспроможності банківських систем.

Об'єктом дослідження є закономірності функціонування європейської, англосаксонської, ісламської та української банківських систем на різних етапах трансформації глобального фінансового середовища.

Предметом дослідження є процес парадигмальної диференціації, інституційні особливості еволюції механізмів регулювання банківських систем зарубіжних країн та України.

Методи дослідження. У дисертаційній роботі застосовано широкий спектр методів теоретичного й емпіричного дослідження. Теоретичною та методологічною основою дослідження є фундаментальні положення економічної теорії й різноаспектні праці з проблематики міжнародних економічних відносин, світової економіки та міжнародних фінансів.

У дисертації використано широке коло методів наукового пізнання: *історико-логічний метод* (під час аналізу парадигмального статусу та диференціації сучасних банківських систем та їх регулювання – розділи 1, 5); *системний метод* (під час дослідження факторів та причин виникнення світових фінансових криз та характеристик моделей функціонування фінансових систем – розділ 3); *методи кореляційно-регресійного аналізу* (під час оцінки кореляції між обсягами кредитування окремих країн та причинно-наслідкових зв'язків між ними – розділ 2); *методи теоретичного та статистичного аналізу* (під час визначення економічних ефектів результативності функціонування банківських систем зарубіжних країн та України – розділ 4); *методи економічного моделювання* (для оцінки впливу кредитної активності окремих банківських систем; встановлення функціональних залежностей між обсягами кредитування та заощадженнями, а також між обсягами кредитування, нормою капіталізації та часткою неякісних кредитів у загальному обсязі банківських активів – розділи 2, 4, 6).

Інформаційну базу дослідження становлять періодичні звіти та публікації центральних банків, Світового банку, Міжнародного валютного фонду й інших міжнародних інституцій; нормативно-правові акти і статистичні матеріали; наукові статті та монографії зарубіжних і вітчизняних учених; матеріали міжнародних науково-практичних конференцій; інтернет-ресурси, власні дослідження автора з проблематики функціонування банківських систем світу.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у сформованому автором на підставі аналізу функціональних та інституційних особливостей банківських систем основних «центрів» світової економіки власного концептуального підходу до аналізу парадигмальних відмінностей та еволюції банківських систем в умовах глобальних трансформацій, як інституційного середовища для сучасних макроекономічних процесів, а також з'ясовано механізми формування та реалізації посередницької діяльності комерційних банків у світовому фінансовому середовищі, удосконалено методологічні аспекти забезпечення ефективності та конкурентоспроможності банківських систем. У процесі дослідження автором отримано наукові результати, що розкривають особистий внесок у розроблення досліджуваної проблематики та конкретизують новизну роботи.

Зокрема, *уперше*:

– *доведено*, що парадигмальну основу в англосаксонській банківській сфері становлять теоретичні положення, методологічні принципи та інституційні механізми неокласичної економічної доктрини, зокрема теорії операційного попиту на гроші, модель управління готівкою Баумоля-Тобіна, правило Дж. Тейлора і А. Грінспена для монетарної політики, три інструменти монетарної політики центрального банку; кейнсіанська (посткейнсіанська) наукова парадигма переважає в європейській континентальній банківській системі, у якій використовується кейнсіанська модель IS-LM, теорія переваги ліквідності, попит і пропозиція щодо реальних грошових залишків, особливості нейтральності грошей у коротко- та довгостроковому періодах, швидкість корекції цін; парадигма ісламської банківської системи має міждисциплінарний характер, який полягає у використанні, з одного боку, законів шаріату в контексті етики і моралі та економічних принципів і законів, що забезпечують оптимальне функціонування банківських інституцій з огляду на суспільно важливі цілі і завдання, що стоять перед банківським сектором великої групи ісламських країн;

– *здійснено* концептуалізацію парадигмальної еволюції сучасних банківських систем за умов більшої відкритості економіки для потоків капіталу та поступового зближення інституційної архітектури і регуляторного режиму окремих груп країн, які раніше істотно відрізнялися підходами до організації фінансового посередництва; виявлено, що глобалізація зумовила процеси конвергенції обсягів кредитування лише в європейських країнах (це засвідчує дієвість інституційних механізмів європейської інтеграції); отримані співвідношення щодо зміни характеру залежності обсягів кредитування (% від ВВП) від заощаджень у післякризовий (2008–2009) період для більшості досліджуваних груп країн, у той час як зворотна залежність заощаджень від обсягів кредитування переважно негативна (англосаксонські країни, країни континентальної Європи);

– *запропоновано* методологію економіко-статистичного аналізу якісних характеристик банківських систем, що враховує взаємний вплив між обсягами

кредитування, споживчими цінами і ВВП у розрізі окремих груп країн та часових періодів; на підставі отриманих емпіричних оцінок з'ясовано, що на початковому етапі сприятливий вплив обсягів кредитування на ВВП переважно посилювався (окрім країн континентальної Європи), включно з періодом 2010–2019 рр., тоді як у післякризовому середовищі з низькою процентною ставкою інфляційний вплив від збільшення обсягів кредитування зникає у країнах англосаксонської і континентальної груп та Південної Європи; виявлено, що у післякризових 2010–2019 рр. прискореним зростанням обсягів кредитування відрізняються лише ісламські країни і країни Латинської Америки;

– *ідентифіковано* засадничі функціональні зв'язки банківського сектора України (обернена залежність обсягів кредитування від заощаджень, подібно до країн ЦСЄ і Китаю; відсутність сприятливої залежності обсягів кредитування від чистих заощаджень і тенденції до прискореного зростання обсягів кредитування порівняно з динамікою ВВП; втрата експансійного впливу обсягів кредитування у післякризовий період, але зі збереженням значного інфляційного ефекту; збільшення обсягів кредитування внаслідок підвищення норми капіталізації). Зазначене дозволило запропонувати цілісну концепцію розвитку вітчизняної банківської системи на основі таких структурних характеристик як збільшення внутрішніх заощаджень, поступове зменшення частки державних банків, залучення іноземних банків, посилення банківського нагляду, а також урахування особливостей економічного середовища (зокрема, недоцільність девальвації гривні та слабкість передаткового механізму монетарної політики за допомогою облікової ставки НБУ);

удосконалено:

– структурно-змістовну характеристику теоретичних підходів до позиціонування банківської системи в сучасних моделях монетарної політики в контексті конкуруючих шкіл економічної теорії; головні відмінності стосуються сутнісно-методологічного дискурсу, принципів діяльності та інституційних механізмів управління банківською діяльністю в англосаксонській, європейській та ісламській банківських системах;

– методологічні підходи до аналізу зв'язків між банківською діяльністю та функціонуванням фінансових ринків, що дозволило: виявити особливості використання банківського сектора як інструментального середовища для мультиплікації грошей, передусім для країн з низьким рівнем доходу, встановити оптимальне співвідношення між обома різновидами фінансового посередництва – за допомогою комерційних банків або компаній фінансового ринку, опрацювати надійні регулятори банківської діяльності, здатні забезпечити стабільність не лише місцевих фінансових ринків, але й глобального фінансового середовища;

– інструментарій аналізу монетарної політики за умов низької процентної ставки, що дозволило виявити особливості окремих груп країн та характер міждержавних зв'язків у післякризовому середовищі (недоцільність надмірної диверсифікації комерційних банків та концентрації банківської системи, скорочення витрат, надання довгострокового фінансування за допомогою дешевших короткочасних ресурсів, підвищений вплив інформаційних технологій), а також послаблення інфляційного впливу внаслідок збільшення обсягів кредитування;

– аналітичні характеристики місця і ролі центробанків у забезпеченні сталого розвитку банківської системи, підтримання стабільності національної грошової одиниці, створення монетарних передумов для економічного зростання та стабільності цін; ідентифікацію етапів становлення української банківської системи на підставі глибоких інституційних та регуляторних змін у контексті запровадження принципів, норм і вимог Базель III, імплементації відповідних положень Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом;

набули подальшого розвитку:

– підходи до типології видів і факторів національних банківських систем, що дозволило проаналізувати дієвість банків як чинників економічного зростання за допомогою фінансового посередництва, а також здійснити порівняльні характеристики регіональних банківських систем (англосаксонської, континентальної, ісламської) на основі використання таких головних критеріїв: вплив процесу кредитування на обсяги ВВП і споживчі ціни, характер взаємного зв'язку між обсягами кредитування і часткою проблемних кредитів та показників: кількість банківських установ, вартість активів і пасивів банківської системи, дохідність/збитковість банків, якість кредитного портфеля;

– системна оцінка кризових явищ у фінансовій системі, які зазвичай стають наслідком складного переплетіння надмірної грошової маси, інституційних та регуляторних проблем у банківській системі; експансії фінансових похідних, перевищення коефіцієнта левериджу, накопичення заборгованості тощо;

– аргументація регуляторних змін у національних банківських системах, що не передбачають обмежень на рух капіталу, а стосуються переважно підвищення надійності банківської системи, що дозволило виявити потенційні переваги запровадження правил Базельського комітету щодо достатності капіталу комерційних банків; систематизація макроекономічних та інституційних ефектів від запровадження правил Базельського комітету щодо достатності капіталу комерційних банків, що дозволило виявити універсальність такого кроку в сучасному глобалізованому фінансовому середовищі, але з відмінним впливом на обсяги кредитування та якість кредитного портфеля в розрізі окремих країн;

– оцінки залежності банківських систем від технологічних рішень, запровадження сучасних цифрових платформ, що передбачає забезпечення

оптимального балансу між підвищенням операційної ефективності та вразливістю до різноманітних кібератак та інших проявів зловмисної діяльності; обґрунтування інституціоналізації міжнародних механізмів координації економічної політики, з метою здійснення міжнародного моніторингу стрес-тестування щодо вразливості окремих країн до кризових явищ та визначення рівноважних обмінних курсів найбільших світових економік.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних положень, аналітичних висновків та у розробці прикладних моделей забезпечення ефективності функціонування банківських систем зарубіжних країн та України.

Наукові результати дисертації використані у практичній діяльності Національного банку України (довідка № 10-0007/2653 від 14.01.2021); Акціонерного товариства «Комерційний інвестиційний банк» (довідка № 02.6/3-633 від 18.11.2020 р.).

Теоретико-методологічні підходи і практичні рекомендації, сформульовані в докторській дисертації, використані у навчальному процесі: Київського національного університету імені Тараса Шевченка (довідка № 048-181 від 30.11.2020 р.); Економічного університету в Братиславі (довідка від 20.11.2020 р.); Ужгородського національного університету (довідка № 5 від 17.11.2020 р.). Положення щодо економічних ефектів функціонування банківських систем зарубіжних країн враховані в науковій і дослідницькій діяльності Всеукраїнської громадської організації «Українська асоціація економістів-міжнародників» (довідка № 25 від 20.11.2020 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є самостійно виконаною науковою працею автора. Усі наукові положення, висновки та рекомендації автор одержав самостійно. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертаційній роботі використано лише ті положення, що є результатом особистих досліджень автора.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та наукові результати дослідження доповідалися і обговорювалися на міжнародних науково-практичних конференціях та семінарах, засіданнях круглих столів, зокрема: XII Міжнародній науково-практичній конференції «Topical issues of the development of modern science» (Sofia, Bulgaria, 29–31 July 2020); VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Eurasian Scientific congress» (Barcelona, Spain, 9–11 August 2020); I Міжнародній науково-практичній конференції «Priority directions of science and technology development» (Kyiv, Ukraine, 27–29 September 2020); II Міжнародній науково-практичній конференції «Priority directions of science and technology development» (Kyiv, Ukraine, 25–27 October 2020); Міжнародній науково-практичній конференції «Питання правової науки та практики» (Ужгород, Україна, 16–17 травня 2019 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Перспективи та пріоритети розвитку

економічної системи в умовах нестабільності (Дніпро, Україна, 15 грудня 2018 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Верховенство права та правова держава» (Ужгород, Україна, 21–22 жовтня 2016 р.).

Публікації. За результатами дисертаційного дослідження опубліковано 33 наукові праці (загальний обсяг 44,94 д. а.), з них: 1 одноосібна монографія (24,87 д. а.), 1 розділ у колективній монографії, виданій видавництвом країни ЄС (особисто автору належить 5,2 д. а.), 1 одноосібна стаття у науковому виданні, включеному до міжнародної наукометричної бази Web of Science (0,52 д. а.), 1 стаття у співавторстві у науковому виданні, включеному до міжнародної наукометричної бази Web of Science (особисто автору належить 0,72 д. а.), 20 статей (особисто автору належить 11,16 д. а.) у фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз, у т. ч. 9 одноосібних статей; 2 одноосібні статті (1,31 д. а.) в іноземних виданнях; 7 матеріалів і тез доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях (особисто автору належить 1,16 д. а.).

Структура та обсяг дисертації. Структура роботи зумовлена метою і завданням дослідження, складається зі вступу, шести розділів, двадцяти одного підрозділу, висновків, списку використаних джерел та 9 додатків на 91 сторінці. Основний текст дисертації становить 419 сторінок. Робота містить 117 рисунків, 17 таблиць. Список використаних джерел налічує 773 позиції на 92 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, охарактеризовано методологічне підґрунтя і методи дослідження, аргументовано наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено відомості щодо їх апробації.

У розділі 1 *«Парадигмальна основа сучасних банківських систем»* проаналізовано зміну теоретичних поглядів на функціонування банківської системи, особливості парадигмального статусу і диференціації сучасних банківських систем, а також глобальні виміри в парадигмі міжнародних банків (МБРР, ЄБРР, міжнародні банки розвитку).

На підставі аналізу останніх досліджень виявлено зумовлений реаліями фінансової кризи 2008–2009 рр. радикальний перегляд теоретичних концепцій на функціонування банківської системи, яка все більше розглядається чинником не лише короткочасного (циклічного), але й довгострокового впливу на дохід (ВВП). Банки стають чинником інвестиційного процесу навіть у теоретичних моделях неокласичної школи, що традиційно заперечують залежність реального сектора від монетарних чинників. Хоча початково прихильники кейнсіанської школи не надавали належної ваги функціонуванню банківської системи, на сьогодні за допомогою неокейнсіанських моделей зроблено спроби пояснити

важливість довіри до банківської системи та надійних регуляторних обмежень як чинників довгострокового економічного зростання. З іншого боку, немає підстав для пропозицій щодо емісійного фінансування дефіциту бюджету на постійній основі, як це стверджують прихильники так званої сучасної монетарної теорії (ММТ). Така політика може мати щонайбільше тимчасовий характер і стосуватися переважно промислових країн з розвинутим фінансовим ринком та високою довірою до економіки.

Достатньо суперечливими виглядають пропозиції щодо використання потенціалу державних банків або безпосередніх запозичень міністерства фінансів у комерційних банків. Це може призвести до надмірної емісійної активності та появи платіжних дисбалансів, передусім на випадок використання для таких кредитів не заощаджень приватного сектора, а рефінансування від центрального банку. Як це виявляє досвід Німеччини, бажаному збільшенню обсягів «продуктивного» кредитування підприємств реального сектора сприяє зміна структури банківської системи на користь невеликих регіональних банків. Сприятливі довгострокові ефекти від збільшення обсягів кредитування для реального сектора розглядаються у контексті комплементарного характеру інфраструктурних проєктів та інвестицій приватного сектора.

На сьогодні домінує погляд, що банк – це фінансовий посередник, що забезпечує обмін грошовими активами між власниками заощаджень і позичальниками, але сильні позиції мають прихильники трактування банківської системи як самостійного емісійного центру.

У процесі дослідження виявлено, що глобалізація та відкритість для потоків капіталу не створюють проблем, якщо збільшення грошової маси відбувається на основі внутрішніх заощаджень, немає надмірного дефіциту бюджету, а різноманітні регулятори фінансового сектора достатньо надійні, щоб попередити спекулятивні процеси.

У дисертації встановлено, що сучасні парадигми у банківській діяльності, функціонуванні фінансових ринків та у регулятивних підходах детермінують:

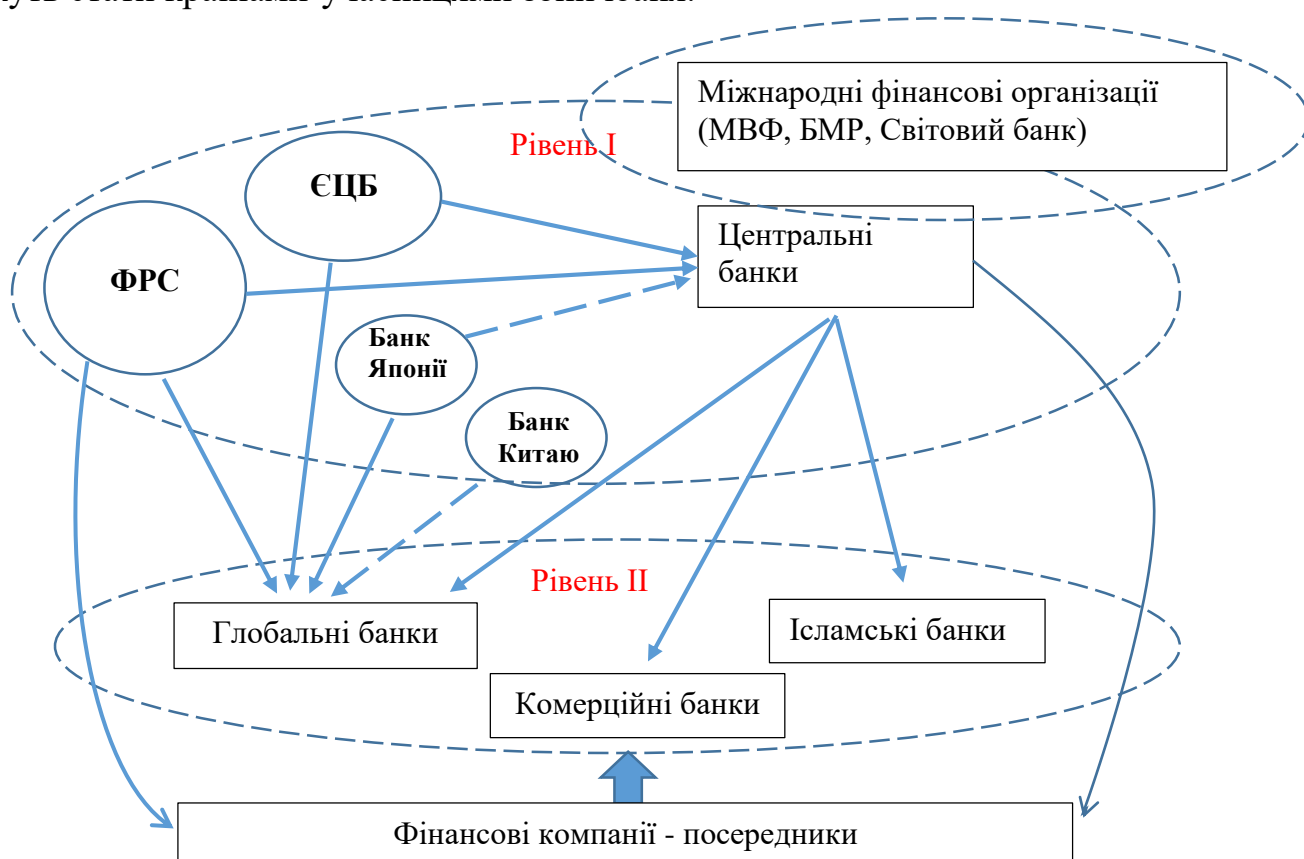
- необхідність визначитися з функціями банківського сектора як посередника між власниками заощаджень і позичальниками та інструментального середовища для мультиплікації грошей;

- потребу знаходження оптимального співвідношення між обома різновидами фінансового посередництва – за допомогою комерційних банків або компаній фінансового ринку;

- опрацювання надійних регуляторів банківської діяльності, що здатні забезпечити стабільність не лише місцевих фінансових ринків, але й глобального фінансового середовища.

Досліджуючи засадничі риси основних сучасних банківських систем: європейської (континентальної), англосаксонської, ісламської, виокремлено декілька особливостей діяльності центральних банків (рис. 1). Найвищий рівень

світової фінансової системи становлять американська Федеральна резервна система (ФРС) та Європейський центральний банк (ЄЦБ), що регулюють обіг двох найбільших світових резервних валют – долара і євро. З початку 1990-х років на статус ще одного «центру» світової економіки претендувала Японія, але на сьогодні сильніше виглядають позиції Китаю. З іншого боку, не виключено, що Китай повторить траєкторію сповільнення японської економіки за останні 30 років, що дозволить розраховувати на виникнення валютних зон єни і юаня. Найімовірніше, до зони японської єни можуть відійти такі країни, як Тайвань, В'єтнам, Південна Корея. Натомість М'янма, Малайзія, Індонезія, Філіппіни можуть стати країнами-учасницями зони юаня.

Рис. 1.1. Класифікація банківських систем

Джерело: розроблено автором.

Центральні банки країн з резервними валютами визначають не лише обсяги глобальної ліквідності, але й регуляторні вимоги до міжнародного банківського середовища, а в ширшому розумінні – до фінансових компаній-посередників. Головним видається вплив на глобальні банки, що в 1990-х роках розглядалися рушійною силою глобалізації, але наприкінці 2000-х років стали джерелом деструктивних дисбалансів у світовій фінансовій системі.

У дисертації зазначено, що післякризовий період низьких процентних ставок не позначився зростанням обсягів кредитування більшості промислових країн (за винятком країн Північної Європи). Раніше після фінансової кризи 1997–1998 рр. так само не відновилися обсяги кредитування країн Південно-Східної

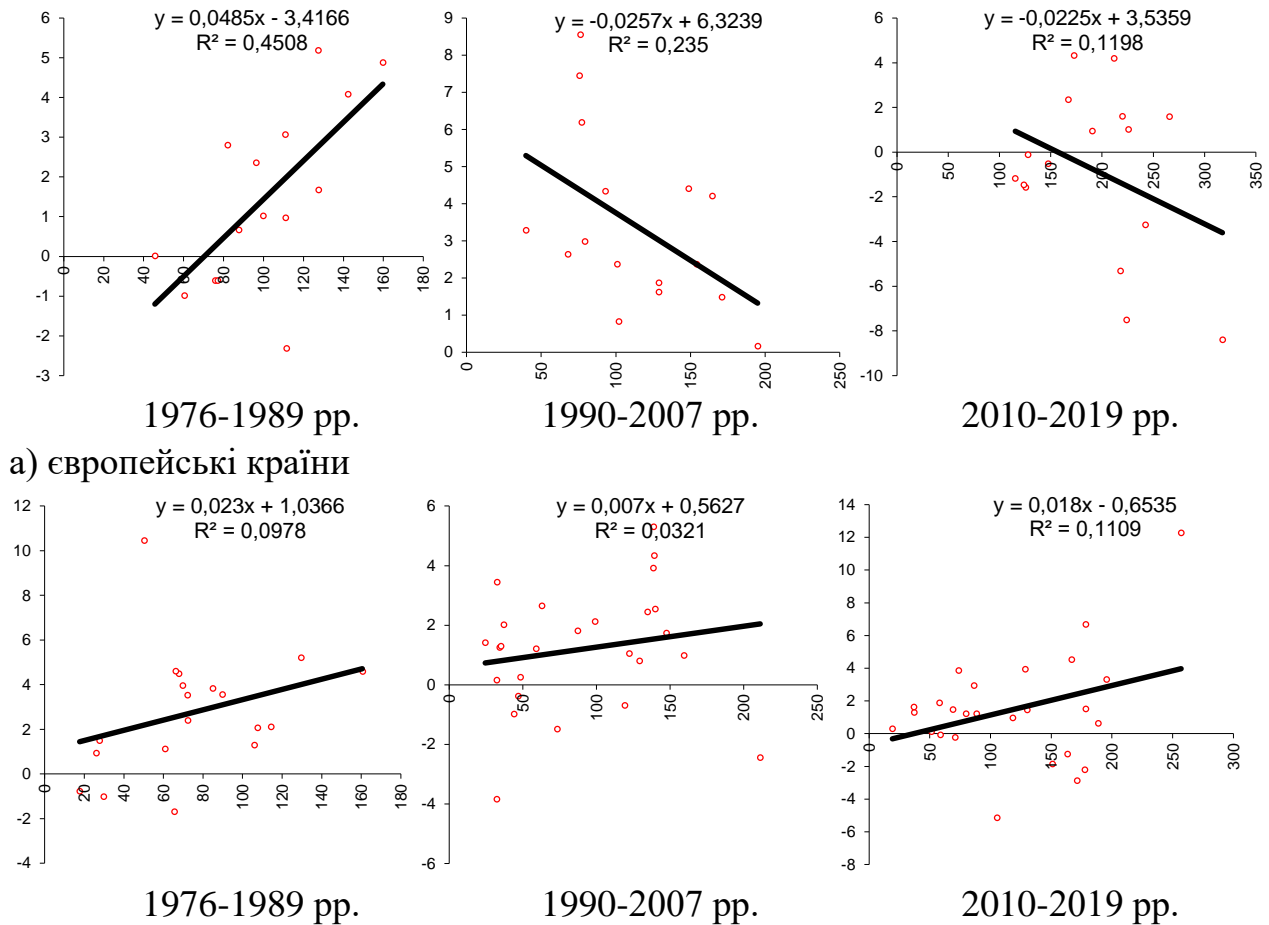
Азії. Подібне спостерігається в Японії від початку 1990-х років. Зроблено висновок, що кризові явища позначаються тривалою стагнацією кредитного процесу, навіть попри зниження процентної ставки. Однією з причин стає ефект витіснення приватних інвестицій зростаючими урядовими видатками.

Встановлено, що діяльність міжнародних фінансових організацій необхідна для кращої координації діяльності центральних банків окремих країн та профілактики невизначеності на фінансових ринках. Водночас суперечливий характер має фінансова допомога, яку надають міжнародні банки розвитку (МБР). Вивчення світового досвіду функціонування МБР показує, що саме вони є основними кредиторами різноманітних коротко- та довгострокових проєктів, але разом з тим немає єдиного виробленого механізму антикорупційних санкцій, попри режим взаємного використання рішень про санкції.

Українські економісти переважно підтримують теоретичні передбачення неокейнсіанських чи навіть доволі контroversійних посткейнсіанських моделей. Водночас існує усвідомлення того, що монетизація економіки без відповідного попиту на гроші загрожує кризовими явищами, а монетарні механізми неспроможні забезпечити модернізацію реального сектора та розвиток виробництва на основі інновацій (аргументація неокласичної школи).

У розділі 2 «Методологічні аспекти дослідження еволюції банківських систем в умовах глобальних трансформацій» визначено парадигмальні стандарти трансформації європейської, англосаксонської та ісламської банківських систем, проаналізовано концептуальні засади ефективного розвитку банківської системи України в умовах трансформації національного економічного простору.

Основний результат полягає у тому, що конвергенція обсягів кредитування, як і залежність процесу кредитування від заощаджень, не мають універсального характеру. Вихідну гіпотезу про конвергенцію банківських систем за умов глобалізації підтверджено лише для європейських країн (рис. 2). Це означає, що інституційні механізми європейської інтеграції мають набагато сильніший вплив, ніж потоки капіталу та пов'язана з цим зарубіжна експансія глобальних банків. Отримані результати для решти країн виявили, що кредитна активність далі зберігає специфічні риси для окремих країн. На підставі кореляційного аналізу з'ясовано, що у післякризовий період виразно слабне кореляція між обсягами кредитування на міждержавному рівні.

Рис. 2. Вплив початкового рівня обсягів кредитування на динаміку обсягів кредитування (% від ВВП)

Джерело: власні розрахунки за даними Банку міжнародних розрахунків.

Зв'язки між обсягами кредитування в окремих групах країн досить нестабільні та вразливі до змін у світовій економіці, що можна вважати ознакою недостатності глобалізаційних процесів на основі лібералізації потоків капіталу за умови послаблення національних регуляторів для фінансових ринків.

У післякризовому середовищі 2010–2019 pp. слабше обернена кореляція між початковим рівнем та динамікою обсягів кредитування європейських країн, у той час як у решті країн такий зв'язок дещо підсилюється. Оскільки у докризовий період немає впливу найбільших європейських країн на обсяги кредитування країн Південної Європи, це заперечує поширене припущення, що саме кредитна експансія німецьких, французьких та нідерландських банків стала однією з причин боргової кризи в Греції. Зв'язки між обсягами кредитування окремих груп країн досить нестабільні та вразливі до змін у світовій економіці.

Немає істотних відмінностей між обсягами кредитування країн англосаксонської і континентальної груп, які не зростають у післякризовий період. Певну стагнацію обсягів кредитування помітно у країнах Південної Європи у 1990-х роках, але після входження до Єврозони відновлення обсягів

кредитування було надто стрімким, що зумовило корекцію цього показника від 2010 р. по сьогодні. Натомість у країнах Північної Європи обсяги кредитування далі зростають.

Для вивчення зв'язку між обсягами кредитування і заощадженнями використано оцінки панельної векторної авторегресії (PVAR). Підтверджено пряму залежність обсягів кредитування (% від ВВП) від заощаджень для англосаксонських країн (післякризовий період), країн континентальної і Північної Європи, ісламських країн (докризовий період) і Японії (в обох періодах – кризовому і післякризовому), а також для промислових країн загалом. У країнах Південної Європи у передкризовий період обсяги кредитування не залежать від заощаджень, а в післякризовий період з'являється слабка обернена залежність. Подібний результат отримано для ісламських країн. Обернена залежність між заощадженнями і обсягами кредитування притаманна країнам ЦСЄ і Україні, а також дуже виразна в Китаї. Зворотна залежність заощаджень від обсягів кредитування переважно стійка обернена (англосаксонські країни, країни континентальної Європи), але трапляються періоди прямої залежності, переважно у докризовий період (країни Латинської Америки, Японія).

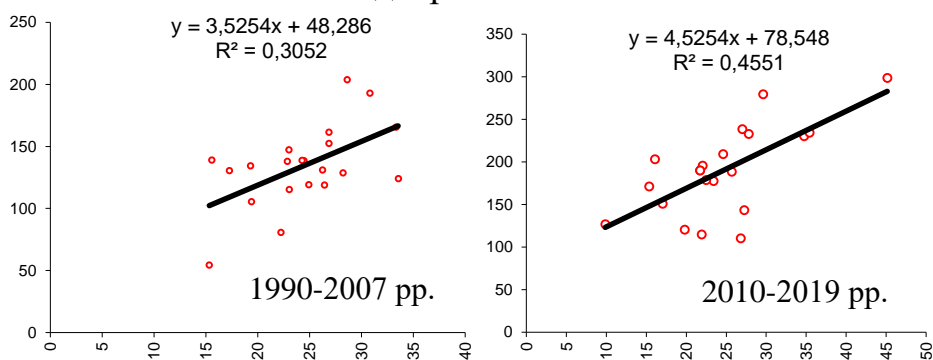
Підвищена залежність кредитної активності від заощаджень в англосаксонських країнах може пояснюватися присутністю ощадних банків та установ, які надають кредити лише із залучених депозитів, а також посиленням заощаджувального характеру поведінки домашніх господарств. На випадок переходу до більш звичного вищого рівня процентної ставки вже в найближчі 3-5 років банківські системи англосаксонських країн матимуть істотні переваги, але за умови більшого використання механізмів функціонування за канадським зразком, який передбачає менш ліберальні умови та «роздрібне» фінансування – через вклади фізичних осіб.

Ісламські країни відрізняються високими сукупними та чистими заощадженнями, тоді як обсяги кредитування порівняно невисокі, але (що важливо) стабільні в часі. Попри деяке зменшення у післякризовий період, чисті заощадження досліджуваних трьох ісламських країн (Індонезія, Малайзія, Саудівська Аравія) залишаються набагато вищими від показників європейських країн. Оцінки PVAR для післякризового періоду показують обернену залежність обсягів кредитування ісламських країн від чистих заощаджень, що уподібнює до європейських країн. Проте у докризовий період залежність між заощадженнями і кредитуванням в ісламських країнах була прямою. Збільшення обсягів кредитування призводить до зменшення чистих заощаджень, що відповідає отриманим залежностям для європейських країн і країн Південно-Східної Азії.

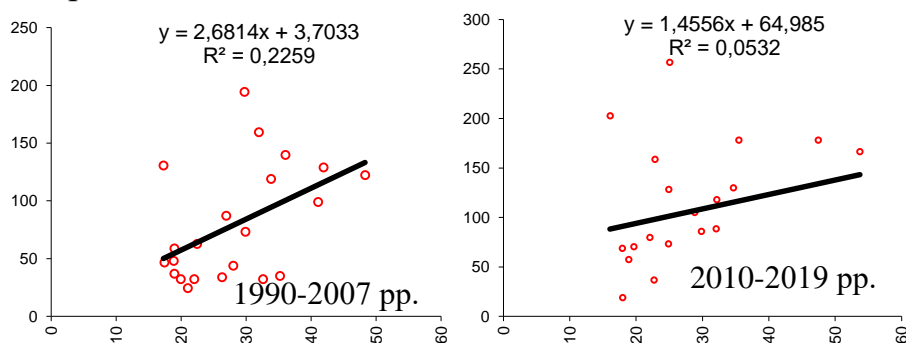
На підставі перехресної регресії з'ясовано, що у середовищі промислових країн простежується пряма залежність між заощадженнями та обсягами кредитування, яка посилюється у післякризовий період (рис. 3). У докризовий період кожен відсоток від ВВП сукупних заощаджень збільшує обсяги

кредитування на 3,53% від ВВП, а чистих заощаджень – на 3,47% від ВВП; для післякризового періоду відповідні оцінки зростають до 4,52 і 3,73% від ВВП, відповідно. Для решти країн пряма залежність між заощадженнями і обсягами кредитування виглядає слабше і навіть зменшується в післякризовий період.

Попри виразні зміни на краще в Україні від 2015 р. («оздоровлення» банківської системи, гальмування інфляції за умов плаваючого обмінного курсу гривні), зарано стверджувати про створення надійної банківської системи, передусім з погляду значної частки в банківських активах державних банків (понад 50%). Існує також проблема зростання заощаджень, які зменшуються від початку 2000-х років, що відрізняє від країн ЦСЄ, де заощадження зростають упродовж останніх двох декад. Очевидно, що в 2005–2008 рр. політика прискореного зростання обсягів кредитування – на тлі зменшення заощаджень – була надміру ризикованою. З Україною можна порівняти хіба що країни Південної Європи і Латинської Америки, які не випадково мають тривалу передісторію глибоких фінансових криз, та Японією, що стикнулася з проблемою затяжної економічної депресії.

а) промислові країни

б) країни Азії, Латинської Америки і Східної Європи

Рис. 3. Вплив сукупних заощаджень на обсяги кредитування (% від ВВП)
Джерело: власні розрахунки за даними Банку міжнародних розрахунків та Світового банку.

Поки що в Україні не спостерігається сприятлива залежність обсягів кредитування від чистих заощаджень, що можна вважати одним з пояснень нестабільності вітчизняної банківської системи. У поточному періоді навіть існує обернена залежність між заощадженнями і обсягами кредитування. Подібну обернену залежність отримано для країн ЦСЄ, передусім для

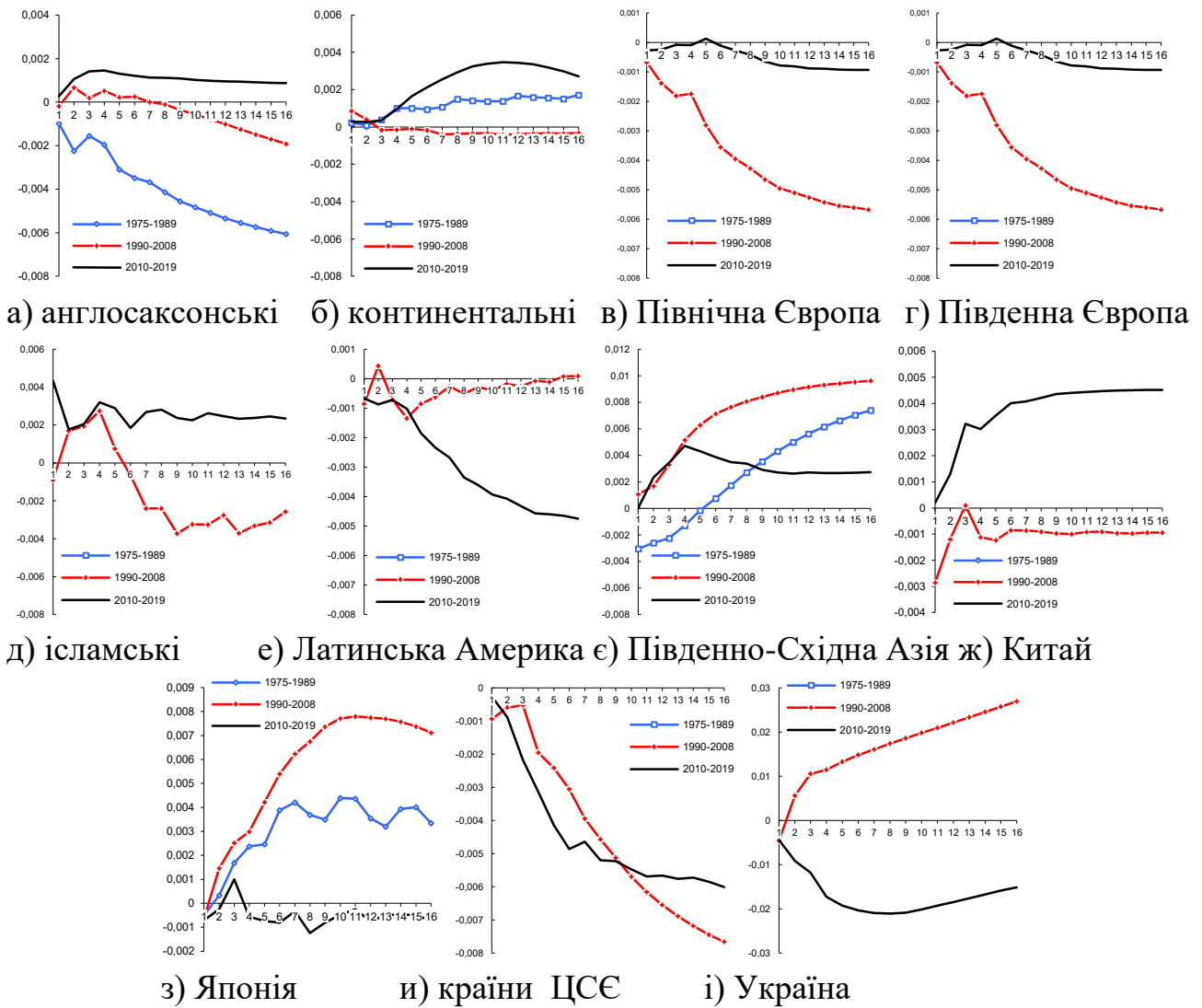
післякризового періоду, де заощадження визначають до 50% змін обсягів кредитування. Залежності чистих заощаджень від обсягів кредитування в Україні немає, хоча у країнах ЦСЄ є підстави для оберненої залежності у короткочасному періоді.

У розділі 3 *«Світове фінансове середовище розвитку банківських систем»* проаналізовано вплив кризових явищ на зміну архітектури світового фінансового ринку, охарактеризовано моделі функціонування фінансових систем в умовах глобалізації та місце і роль центральних банків у забезпеченні сталого розвитку банківської системи.

Оскільки у минулому кризові явища призводили до радикальних змін у світовій фінансовій системі (приміром, Велика депресія 1929–1933 рр. остаточно зруйнувала золотий стандарт, а економічні труднощі на зламі 1960–1970-х років зумовили демонтаж механізмів Бреттон-Вудської системи), подібні наслідки може мати світова фінансова криза 2008–2009 рр., посилена пандемією COVID-19, передусім з причин тривалого перебування на екстремально низькому («нульовому») рівні процентної ставки та рекордного зростання рівня державного боргу. Зазначене може стосуватися зміни співвідношення між ключовими світовими валютами внаслідок посилення юаня, наповнення кошика спеціальних прав запозичення (СПЗ) МВФ тощо.

У дисертації обґрунтовано, що подальше реформування світової фінансової системи має спиратися на глибоку інституціоналізацію міжнародних механізмів координації економічної політики. Оскільки попередні кризові явища не схиляють до відповідної корекції власної економічної політики окремих країн, це означає потребу в міжнародному моніторингу поточної економічної ситуації з огляду на вразливість до кризових явищ. Необхідні механізми визначення рівноважних обмінних курсів найбільших світових економік. Доречно повернутися до пропозицій щодо формування декількох валютних зон, але з можливістю періодичної корекції обмінних курсів світових валют під наглядом, наприклад, МВФ. Для країн з низьким доходом доречно відновити обмежений контроль короткочасних потоків капіталу і не поспішати з лібералізацією потоків капіталу, аж доки не буде створено відповідне інституційне середовище.

На підставі отриманих результатів доведено, що в період підвищеної цінової і грошової турбулентності 1975–1989 рр. збільшення обсягів кредитування «банківських» країн (континентальна Європа, Японія, до певної міри Південно-Східна Азія) значною мірою стимулювало зростання ВВП, тоді як в англосаксонських країнах спостерігалось цілком протилежне (рис. 4). На наступному етапі сприятливий вплив обсягів кредитування на зростання ВВП посилюється (окрім країн континентальної Європи), включно з періодом 2010–2019 рр.

Рис. 4. Вплив обсягів кредитування на ВВП

Джерело: власні розрахунки за даними Банку міжнародних розрахунків та Світового банку.

У 1975–1989 рр. обсяги кредитування справили виразний інфляційний вплив. Така залежність зберігається в 1990–2008 рр. (за винятком ісламських країн і Китаю), але вага обсягів кредитування в змінах інфляції переважно зменшується. У післякризовому середовищі з низькою процентною ставкою інфляційний вплив від збільшення обсягів кредитування зберігається у низці країн (ісламські країни, Китай, Латинська Америка), але його немає у країнах англосаксонської і континентальної груп та Південної Європи.

Прискорене зростання обсягів кредитування у відповідь на збільшення ВВП спостерігалось із середини 1970-х років у Японії (до 2008 р.), а від початку 1990-х років – у країнах Латинської Америки і Китаї. У решті країн на перетині тисячоліть простежується сповільнене зростання обсягів кредитування. У післякризових 2010–2019 рр. прискореним зростанням обсягів кредитування відрізняються лише ісламські країни і країни Латинської Америки.

Для України збільшення обсягів кредитування справило стимулюючий вплив на ВВП в 1990–2000-х роках, але останнім часом залежність змінилася на протилежну. Незалежно від часового періоду, більші обсяги кредитування є інфляційними. Для обох періодів – 1990–2008 і 2010–2019 рр. – збільшення ВВП позначається зниженням співвідношення «кредити/ВВП», що засвідчує відсутність тенденції до прискореного зростання обсягів кредитування.

Аналізуючи місце і роль центробанків у забезпеченні стабільності доходу і банківської системи, у роботі зазначено, що після відновлення економічної рівноваги відбувається перехід до поступового підвищення процентної ставки, як це виявилось в США (осінь 2015 р.). Примітно, що реакція американської ФРС на кризові явища в зв'язку з пандемією COVID-19 поки що не передбачає оголошення нових раундів політики кількісного пом'якшення.

У розділі 4 «Особливості функціонування банківських систем зарубіжних країн та України після світової фінансової кризи 2008–2009 рр.» досліджено стан у сучасних умовах європейської, англосаксонської та ісламської банківських систем, а також результативність функціонування банківської системи України.

Показано, що фінансова криза 2008–2009 рр. позначилася відразу декількома парадигмальними зрушеннями щодо функціонування банківських установ. По-перше, політика екстремально низької процентної ставки призвела до зменшення банківської маржі та прибутковості комерційних банків. По-друге, відбулося значне зменшення кількості комерційних банків у англосаксонських та європейських країнах. Приміром, у європейських країнах після фінансової кризи 2008–2009 рр. припинила своє існування одна з чотирьох кредитних інституцій. Лише в Канаді вдалося уникнути банкрутств у банківській системі. Раціоналізація банківської мережі однаковою мірою стосується не лише традиційних банківських систем, як континентальна і англосаксонська, але й ісламської банківської системи, що в роки після фінансової кризи 2008–2009 рр. активно розширює обсяги діяльності. По-третє, відбулося посилення макропруденційних заходів в усіх банківських системах. Одним із наслідків стало зближення банківських систем англосаксонських країн та країн континентальної Європи.

Попри кризові явища в Єврозоні, великі європейські банки зберегли глобальний характер власної діяльності у післякризовому середовищі – на тлі послаблення позицій американських, британських і швейцарських банків. Можливості подальшої конкуренції на зовнішніх ринках залежать від підвищення капіталізації. За умови низької процентної ставки компенсатором втрат від зниження банківської маржі, відтоку депозитів і конкуренції з небанківськими фінансовими компаніями стало надання довгострокового фінансування за допомогою дешевших короткочасних ресурсів. Оскільки

тривале зниження процентної ставки само по собі означає очікування не менш довготривалої стагнації інвестицій, що пов'язане з численними ризиками, банки отримують потенційні переваги в конкуренції з небанківськими установами як джерело вартісної інформації та експертизи.

Ефективність антикризової політики ЄЦБ засвідчує можливості успішної стабілізаційної політики в інтеграційних утвореннях високого рівня. З іншого боку, не заперечується доцільність інституційного зміцнення таких утворень за допомогою банківського союзу і посилення спільних банківських регуляторів. Водночас вимагають обережності наміри щодо поступового відходу від традиційної орієнтації на банківські кредити як головного джерела фінансування підприємств реального сектора на користь розвитку фінансових ринків, адже це може призвести до більшої волатильності інвестиційного процесу. З іншого боку, такі наміри засвідчують еволюцію континентальної банківської системи в бік банківської системи англосаксонського типу.

Досвід Канади переконує, що банківська система англосаксонського типу може бути безпечною за умови надійних регуляторів та високої капіталізації. У більш диверсифікованих фінансових системах функціональні зв'язки між окремими сегментами фінансового ринку, де банківська система – лише один з них, сприяють взаємному підсиленню номінальних шоків, передусім на випадок виникнення «бульбашок» на ринках фінансових активів. За таких умов стає необхідним підвищений рівень капіталізації. Прикладом може бути банківська система Великої Британії, де у післякризовий період капітал першого рівня (Tier 1) понад утричі перевищує докризові показники.

Фінансова криза 2008–2009 рр. підвищила інтерес до ісламських банків як відносно безпечних фінансових інституцій, що створило передумови для розширення обсягів їхньої діяльності за допомогою консолідації банківської мережі та географічної експансії. Проте майбутнє ісламських банків залежатиме від спроможності вписатися у загальносвітову тенденцію до підвищення вимог капіталізації, що нівелюватиме одну з вагомих переваг ісламських банків – меншу вразливість до банківських ризиків. Передусім це важливо з погляду залучення до діяльності в ісламських країнах глобальних банків з промислових країн, які розгортатимуть відповідні підрозділи власних банківських установ. Поширенню ісламських банків також може перешкодити надмірний державний контроль над такими банками і складна структура власності.

У дисертації зазначається, що підвищенню стабільності банківської системи сприяє використання депозитного фінансування. Саме тому після кризи 2008–2009 рр. використання депозитного фінансування збільшилося. Окрім надійних регуляторів, додатковим чинником підвищеної стійкості банківської системи Канади стали кредитні спілки, що залучають капітал винятково за допомогою депозитів.

«Оздоровлення» української банківської системи в 2015–2016 рр. загалом відповідає зарубіжним післякризовим тенденціям до раціоналізації банківської системи, але насправді має набагато глибші причини. Від середини 1990-х років вимоги щодо рівня капіталізації вітчизняних банків не дотримувалися, а в передкризових 2006–2007 рр. надмірне іпотечне кредитування створило «бульбашку» на ринку нерухомості, яка за своїми деструктивними наслідками нічим не поступалася відповідним явищам на ринку нерухомості США. Хоча кризові явища 2008–2009 рр. засвідчили вразливість української банківської системи до численних економічних і політичних шоків, необхідних змін у банківському нагляді задля мінімізації системних ризиків не було здійснено. Слабкість інституційного середовища не дозволяє використати для збільшення продуктивного кредитування в Україні як адміністративних важелів, так і державних банків розвитку. Не менш ризикованим є шлях, за якого комерційні банки використовуватимуть для надання кредитів не заощадження приватного сектора, а кредити рефінансування від центрального банку. В такому разі зростає ймовірність того, що знову стане необхідною державна фінансова підтримка банківської системи, а це позначиться надмірним зростанням державних боргів та ризиків дефолту.

У розділі 5 *«Механізм регулювання організації та функціонування банківських систем зарубіжних країн та України»* досліджено еволюцію державного регулювання європейської, англосаксонської та ісламської банківських систем, а також відповідні процеси в Україні.

Проведене дослідження показало, що світова фінансова криза 2008–2009 рр. змінила на протилежну попередню тенденцію до лібералізації регуляторного середовища, але на відміну від попередніх років регуляторні зміни не передбачають обмежень на рух капіталу, а стосуються переважно підвищення надійності банківської системи. У країнах Євросоюзу було пришвидшено створення системи європейського банківського нагляду, а найбільш революційною зміною стало створення в 2014 р. Європейського банківського союзу, що має на меті уніфікацію регуляторних вимог, системи банківського нагляду, механізмів рефінансування банків і тимчасової бюджетної підтримки, а також системи захисту депозитів. Ще однією відповіддю європейських банкірів на кризові явища 2008–2009 рр. стала розробка нових правил Базельського комітету, що були зафіксовані в угоді Базель III. На сьогодні залишається актуальною проблема впорядкування сфер відповідальності окремих контролюючих органів.

У дисертації аргументовано, що банківські регулятори необхідні для стримування загальної ейфорії під час зростання цін на активи, як це відбувалося з нерухомістю в США у 2000–2006 рр., адже механізмів процентної ставки зазвичай недостатньо для підтримання рівноваги фінансових ринків. Таку

можливість недооцінюють неокласичні моделі, що передбачають раціональність учасників ринку. Наприклад, у Великій Британії фінансова криза 2008–2009 рр. виявила низку проблем у банківській системі: недостатні стандарти розкриття інформації, зменшення процентної маржі та невизначеність, спричинені змінами в регуляторних режимах. Водночас у Канаді за умови надійних регуляторів, які періодично оновлюються, банківська система англосаксонського типу виявилася достатньо стабільною.

Під час фінансової кризи 2008–2009 рр. стійкість ісламських банків визначили поділ ризику між вкладниками і кредиторами та відсутність операцій з ризиковими фінансовими інструментами. Водночас відсутність істотних втрат не означає повної відсутності проблем. Зокрема, у 2008 р. несприятливий вплив на прибутковість мало дотримання закону про шаріат, що перешкоджало банківським інноваціям. В окремих країнах (Іран) бракує всебічного розкриття фінансової інформації, так що більшість стейкхолдерів і суспільство в цілому мають дуже обмежені знання щодо специфіки ісламських фінансів.

Зміни в банківському регулюванні в Україні загалом відповідають основним світовим тенденціям: раціоналізація банківської мережі, посилення регуляторних вимог, удосконалення банківського нагляду, ширше застосування макропруденційних інструментів. Так само простежується більш інтенсивне удосконалення нормативно-правової бази під час реакції на кризові явища.

Проведене дослідження переконує, що нова парадигма вітчизняного банківського регулювання і нагляду має базуватися не лише на адмініструванні, а має насамперед враховувати особливості економічного середовища: а) неможливість монетарної підтримки заходів фіскального стимулювання економіки, б) недоцільність девальвації грошової одиниці, в) слабкість передаткового механізму монетарної політики за допомогою облікової ставки НБУ. Зміцненню зв'язку між обліковою ставкою НБУ та процентною ставкою за кредитами має сприяти стабілізація очікувань інфляції і обмінного курсу гривні. Найважливіше, щоб рефінансування від НБУ не використовувалося для фінансування дефіциту бюджету, адже це не лише створює інфляційні ризики, але й суперечить логіці продуктивного кредитування реального сектора. Для досягнення такої мети необхідно вирішити основну проблему – надмірний дефіцит бюджету, що за умов фіскального домінування здійснює негативний вплив на проведення монетарної політики та функціонування банківської системи. З погляду збільшення заощаджень, що, серед іншого, сприятиме надійному гальмуванню інфляції та підвищенню ефективності процесу кредитування видається важливою діяльність іноземних банків.

У шостому розділі «Алгоритм забезпечення ефективності та конкурентоспроможності банківських систем» послідовно розглянуто проблеми і наслідки впровадження угоди Базель III в діяльності зарубіжних та

українських банків, моделі верифікації стійкості банківських систем, особливості запровадження цифрових елементів у банківській діяльності.

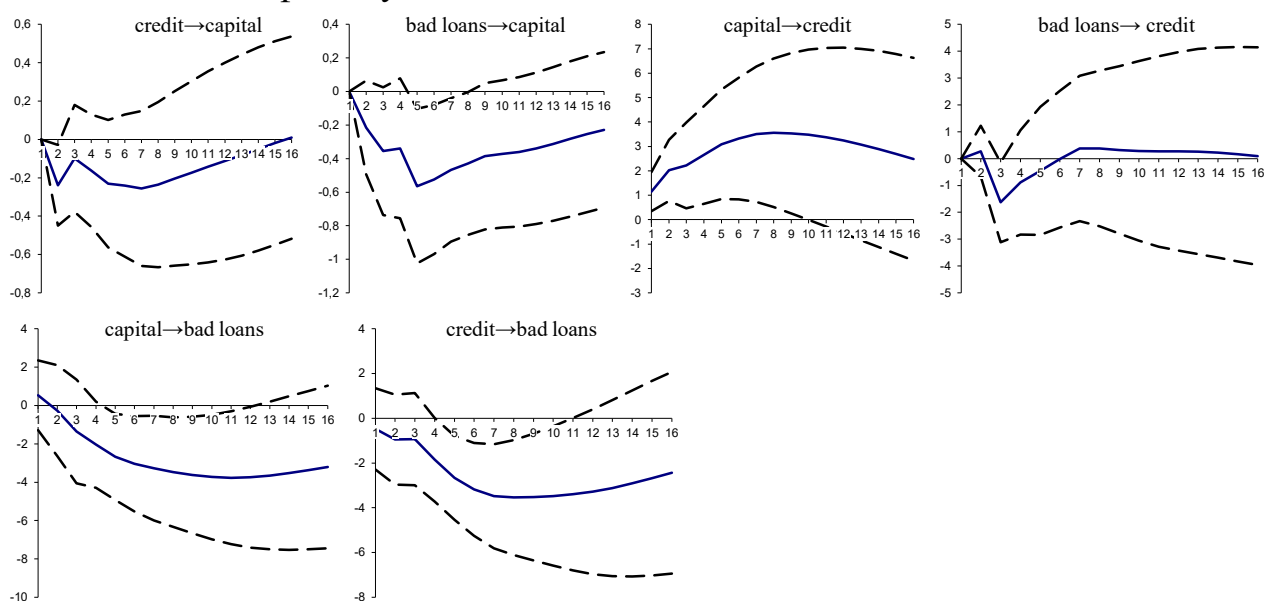
Угода Базель III стала назрілою реакцією на кризові явища 2008–2009 рр., що засвідчили недостатність попередніх вимог Базель I і II. Такий захід мав на меті підсилення ролі банківського сектора як ефективного джерела фінансового посередництва. У післякризові роки зростання норми капіталізації банківської системи помітно у всіх досліджуваних країнах, а найбільше в ісламських країнах – до 14%. В Україні рівень капіталізації досить високий, передусім у передкризові роки, але вплив цього чинника нівелювався рекордно високим відсотком проблемних кредитів, що не могло не означати проблем з банківським наглядом. За часткою проблемних кредитів з Україною можуть зрівнятися лише країни Південної Європи, де цей показник в 2008–2018 рр. зріс із 3 до 22%.

Для вивчення взаємного зв'язку між рівнем капіталізації, обсягами кредитування та проблемних кредитів використано модель VAR з такою причинністю: $capital_t \Rightarrow credit_t \Rightarrow bad\ loans_t$, де $capital_t$ – норма капіталізації (% від загальної вартості банківських кредитів), $credit_t$ – обсяги кредитування (% від ВВП), $bad\ loans_t$ – частка проблемних активів (% від загальної вартості кредитів).

Отримані оцінки VAR показують, що вища норма капіталізації сприяє збільшенню обсягів кредитування лише в Україні (рис. 5), тоді як у решті випадків вплив або негативний (країни ЦСЄ, Латинської Америки, Північної Європи, ісламські країни), або нейтральний (англосаксонські та континентальні країни, країни Південної Європи і Південно-Східної Азії). Вже у поточному періоді вага $capital_t$ у декомпозиції залишків $credit_t$ сягає 28% (або вдвічі вище показника країн Латинської Америки), а з часом зростає до 47%. Отримані результати дуже переконливо свідчать на користь вищої капіталізації вітчизняної банківської системи як чинника активізації кредитного процесу. Привабливість вищих норм капіталізації для України підсилюється супутнім зниженням частки проблемних кредитів. Подібна обернена залежність спостерігається в англосаксонських країнах, а також у країнах континентальної і Північної Європи. Короткочасний прямий зв'язок між нормою капіталізації і обсягами проблемних кредитів спостерігається у країнах Південної Європи і Латинської Америки, а для країн Південно-Східної Азії така залежність досить тривала в часі.

Отримані результати заперечують такі досить поширені аргументи проти запровадження в Україні регуляторних вимог Базеля III, як урахування показника левериджу, створення загрози для банківської системи у процесі євроінтеграції чи звуження можливостей для фінансування інноваційного підприємництва. Для банківської системи України Базельські вимоги здатні не лише полегшити здійснення операцій на міжнародних ринках, зміцнити вітчизняні банки, підвищити довіру до них і збільшити кредитування реального

сектора, але й, що головніше, сприяти зниженню вартості кредитних ресурсів. Водночас вища надійність вітчизняних банків має сприяти залученню депозитів, що дозволить розширення кредитної діяльності на основі більших заощаджень – без емісійного фінансування та зовнішніх запозичень.

Рис. 5. Функціональні залежності для України

Примітка: розраховано за даними 2005–2018 рр.

Джерело: власні розрахунки за даними Банку міжнародних розрахунків та Світового банку.

У більшості країн капіталізація банків не залежить від досягнутого рівня кредитування. Слабкі ознаки конструктивного прямого зв'язку між обсягами кредитування і банківським капіталом простежуються в ісламських країнах і країнах ЦСЄ. Натомість лише в Україні маємо короточасний обернений зв'язок, коли збільшення обсягів кредитування позначається зниженням капіталізації банківської системи (вага $credit_t$ у декомпозиції залишків $capital_t$ сягає 9%). До цього в Україні найбільш виразна обернена залежність між обсягами проблемних кредитів і банківським капіталом (цей чинник поступово визначає до 40% змін банківського капіталу). Очевидно, що оздоровлення вітчизняних банків супроводжується значними втратами банківського капіталу. Збільшення обсягів неякісних кредитів не впливає на капіталізацію банківської системи в англосаксонських країнах і країнах континентальної Європи, а також Південно-Східної Азії і ЦСЄ. Акумуляція банківського капіталу у відповідь на збільшення обсягів неякісних кредитів простежується у країнах Північної Європи, але найбільше у країнах Південної Європи, де цей чинник визначає від 49 до 66% змін $capital_t$ у довгостроковому періоді. Подібна пряма залежність притаманна країнам Латинської Америки (вага $bad\ loans_t$ у декомпозиції залишків $capital_t$ сягає 14%). Специфіка ісламських країн полягає у тому, що початкова акумуляція банківського капіталу змінюється його зменшенням через 4–5 років (вага $bad\ loans_t$ у декомпозиції залишків $capital_t$ сягає 7%).

У роботі обґрунтовано, що за умов низької процентної ставки запровадження вимог рівня капіталізації має ґрунтуватися на жорсткіших правилах, ніж за умов високої процентної ставки, адже зростає ризик виникнення «бульбашки» на ринках окремих активів, як це трапилося з ринком нерухомості в США у 2001–2003 рр. На сьогодні аналогом такої «бульбашки» можуть стати акції тієї чи іншої групи компаній, як це трапилося з технологічними компаніями в 1997–1998 рр., або, що гірше, урядові облігації (подібне відбувалося на початку 1980-х років з державним боргом країн Латинської Америки). Необхідність вищої капіталізації у період низьких процентних ставок також зумовлено потребою знаходження прийняттого балансу між збільшенням обсягів кредитування і підтриманням надійності найбільших банків. На випадок більш ризикових операцій банківські резерви потрібні для хеджування майбутніх втрат, а в разі підвищеного попиту на банківські кредити – для збільшення обсягів кредитування. У післякризовий період певну проблему може створити зниження банківської маржі, що схилить банкірів до більшого ризику, хоча низькі процентні ставки сприяють залученню капіталу, що слугує забезпеченням на випадок втрат від банківської діяльності.

Розвиток сучасних технологій у банківській справі, зазначається в дисертації, має супроводжуватися заходами захисту, що підвищує витрати і може істотно сповільнити використання цифрових елементів у діяльності банківських систем. Залежність стабільності банківської системи від технологічних рішень не виглядає прямолінійною. Оскільки у післякризовому середовищі банки почали агресивно запроваджувати нові технології задля підвищення операційної ефективності та якості надаваних послуг, це підвищило вразливість до різноманітних кібератак та інших проявів зловмисної діяльності. Відповідно зросли витрати банків на захист від таких дій, а в окремих випадках можна стверджувати про надмірні видатки на кіберзахист, що пов'язано з не меншими коштами, ніж втрати від проблемних кредитів. Зазначене вимагає від банківських систем запровадження цифрових платформ на основі використання моделей і технологій «витрати-випуск».

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні розв'язано наукову проблему, яка полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних і практичних аспектів нового концептуального підходу до аналізу парадигмальної еволюції банківських систем в умовах глобальних трансформацій, з'ясування механізмів посередницької діяльності комерційних банків у сучасному фінансовому середовищі, а також удосконаленні методологічних аспектів дослідження ефективності та конкурентоспроможності банківських систем. Проведене

дослідження дало можливість отримати такі найбільш важливі висновки та узагальнення.

1. В умовах поглиблення інтернаціоналізації, транснаціоналізації та глобалізації економічних процесів, з одного боку, відбувається конвергенція, адаптація, гармонізація національних і регіональних банківських систем на основі запровадження міжнародних норм і стандартів Базельського комітету. З іншого боку, залишаються суттєві парадигмальні відмінності між європейською континентальною системою, англосаксонською та ісламською, спричинені історичними, економічними, культурними чинниками. Зазначене зумовлює дискурсивне розмаїття, різне сутнісно-змістовне наповнення, дисперсію принципів інституційної розбудови банківської справи та механізмів регулювання і управління у провідних банківських системах сучасності.

2. У процесі еволюції теоретико-концептуальних підходів до сутності банку, банківської системи і монетарної політики не викристалізувалося домінуючого погляду щодо даної проблематики. Водночас визнання дієвості банків як чинника економічного зростання зближує позиції конкуруючих шкіл економічної теорії. Банки стають чинником інвестиційного процесу навіть у теоретичних моделях неокласичної школи, що традиційно заперечує залежність економічного зростання від грошової маси. Моделі ендогенного зростання визнають роль банків передусім як чинника акумуляції капіталу і збільшення заощаджень, а також посередника між власниками заощаджень та позичальниками. Хоча початково прихильники кейнсіанської школи не надавали належної ваги функціонуванню банківської системи, на сьогодні за допомогою некейнсіанських моделей зроблено спроби пояснити важливість довіри до банківської системи та необхідність надійних регуляторних обмежень.

3. Сучасні парадигми у банківській діяльності, функціонуванні фінансових ринків та регулятивних підходів дозволяють стверджувати:

– головними функціями банківського сектора є, з одного боку, посередництво між власниками заощаджень і позичальниками, а з іншого боку – інструментальне середовище для мультиплікації грошей;

– банківський сектор взаємодіє з іншими фінансовими посередниками на основі оптимального співвідношення між обома різновидами фінансового посередництва – за допомогою комерційних банків або компаній фінансового ринку;

– надійними регуляторами банківської діяльності, що здатні забезпечити стабільність не лише місцевих фінансових ринків, але й глобального фінансового середовища є кредитори останньої інстанції – національні банки і МВФ та глобальні регулятори – БМР і Рада з фінансової стабільності Групи 20.

4. В умовах існування різноманітних теоретичних підходів до пояснення онтології сучасних банківських систем та наявності низки дискусійних питань у дисертації запропоновано удосконалене визначення сутності банку: банк – це

така фінансово-кредитна установа, наділена економічною і юридичною самостійністю, яка здійснює банківські операції відповідно до законодавства країни, в процесі яких створюються економічні відносини, кінцевою метою яких є забезпечення макроекономічної рівноваги, отримання прибутку і задоволення потреб. Зважаючи на сучасні тенденції розвитку банків, запропоновано інституційну диференціацію банківських систем, що відповідає принципу функціональної повноти, не порушуючи принципів ефективності та відкритості.

5. Створення ефективно діючої банківської системи Європейського Союзу потребувало не тільки кардинальних змін на законодавчому рівні у країнах, що увійшли до складу Європейського валютного союзу, але й прийняття уніфікованих вимог усіма країнами-членами. Процеси реорганізації банківських систем країн ЄВС та створення банківської системи ЄС пройшли декілька важливих етапів розвитку і стали прикладом ефективної діяльності банківської системи для зарубіжних країн. Еволюція парадигми американської банківської системи на різних етапах формування полягала в тому, що відбулася консолідація банківського середовища, але з певною регіональною фрагментацією. Об'єктивна необхідність централізації банківського сектора привела до утворення ФРС, але з часом функцію фінансового посередництва перебрав фондовий ринок. Наразі в американській банківській системі діяльність великих банківських корпорацій поєднується з діяльністю багатьох невеликих банків, що покликані підтримувати малий та середній бізнес. Історичні аспекти парадигмального розвитку канадської банківської системи полягали в тому, що урядова політика не була перешкодою для структурних змін банківського сектора і, як наслідок, сьогодні канадська банківська система є однією з найефективніших і найнадійніших банківських систем світу.

6. Концепція безвідсоткової банківської справи вже не обмежується теоретичними викладками, а все ширше впроваджується в парадигму діяльності ісламських банків. Еволюція ісламського банківництва довела його ефективність та дієздатність, зокрема під час світових фінансових криз, що зробило його конкурентоспроможним відносно традиційного банківництва. Нині ісламська фінансова індустрія не обмежена географічними кордонами, сягає далеко за межі ісламських країн, посилюючи свою роль у традиційних національних фінансових системах (втім, лише в Пакистані, Ірані та Судані банківська система повністю функціонує на засадах шаріату).

7. Сучасний стан банківської системи України відбиває складний еволюційний шлях, що загалом відповідає процесам у банківських системах зарубіжних країн. Із середини 1990-х років виявилася надміру ризиковою стратегія побудови ліберальної банківської системи континентального типу з низьким рівнем капіталізації та високим ступенем відкритості для залучення іноземного капіталу, що призвело до потужної банківської кризи 2008–2009 рр. Післякризова рекапіталізація та консолідація банківської системи відповідала

загальносвітової тенденції, але була недостатньо ефективною. Лише чергова банківська криза 2014–2015 рр. зумовила радикальну реструктуризацію вітчизняної банківської системи, що виявилася надзвичайно успішною. Переконливим свідченням цього стала адекватна реакція українських банків на кризові явища у зв'язку з пандемією COVID-19 та відсутність звичного для таких випадків ажіотажного попиту на іноземну валюту, що в минулому лише підсилювало проблеми у банківській системі та реальному секторі.

8. На підставі проведеного емпіричного аналізу виявлено, що конвергенція обсягів кредитування, а також залежність процесу кредитування від заощаджень мають локальний характер. Наявна пряма залежність обсягів кредитування (% від ВВП) від заощаджень спостерігається для англосаксонських країн (післякризовий період), країн континентальної і Північної Європи, ісламських країн (докризовий період) і Японії (в обох періодах – кризовому і післякризовому), а також для промислових країн загалом. Проте у країнах Південної Європи та ісламських країнах маємо обернену залежність між заощадженнями і обсягами кредитування (післякризовий період). Подібна обернена залежність притаманна країнам ЦСЄ і Україні, а також дуже виразна в Китаї. Зворотна залежність заощаджень від обсягів кредитування – переважно стійка обернена (англосаксонські країни, країни континентальної Європи).

9. Реформування світової фінансової системи має спиратися на глибоку інституціоналізацію міжнародних механізмів координації економічної політики. Оскільки попередні кризові явища не позначилися відповідною корекцією економічної політики, виникає потреба в міжнародному моніторингу поточної економічної ситуації та визначенні вразливості окремих країн до кризових явищ. Для цього необхідні механізми регулювання рівноважних обмінних курсів найбільших світових економік. Водночас існують об'єктивні передумови щодо формування декількох валютних зон, але з можливістю періодичної корекції обмінних курсів світових валют (у межах пануючих трендів) під наглядом МВФ. Для країн із низьким доходом варто відновити обмежений контроль короткочасних потоків капіталу, не форсуючи процес їхньої лібералізації аж доки не буде створено відповідне інституційне середовище.

10. Різні наукові школи наводять багато причин, що пов'язані з виникненням та розвитком кризових явищ на світовому фінансовому ринку. Хоча загально визнаної дефініції «фінансова криза» не існує, можна стверджувати, що фінансова криза – це своєрідний індикатор слабкості фінансової системи, особливістю якої є глобальність та непередбачуваність, надзвичайно складні політичні, економічні, фінансові, соціальні та психологічні явища, що мають місце в різні періоди часу. Стабільність фінансової системи країни вирішальною мірою залежить від її інституційно-правової спроможності в контексті внутрішніх трансформацій та змін в архітектурі світового фінансового ринку. Проведений аналіз чотирьох існуючих моделей фінансових

систем – банкоцентричної, ринково орієнтованої, змішаної та ісламської – засвідчив, що жодна з них сама по собі не забезпечує гармонійного, безперебійного та стабільного розвитку країн, про що свідчать періодичні фінансові кризи. Зазначене потребує залучення додаткових інституційних та регуляторних механізмів раннього попередження з використанням цифрових технологій і платформ.

11. Проаналізувавши місце і роль центробанків у забезпеченні сталого розвитку банківської системи, здійснення оптимальної грошово-кредитної політики доходимо висновку, що за стабільної економічної ситуації в країні вони керуються принципами класичного постулату монетаризму. Хоча у кризові періоди досліджувані в дисертації центробанки застосовували нетипові інструменти грошово-кредитної політики з метою підвищення ліквідності банківської системи задля стимулювання розвитку економіки країни, після відновлення економічної рівноваги має відбутися перехід до поступового підвищення процентної ставки.

12. Реалії банківського середовища після кризи 2008–2009 років показують, що варто не лише посилювати ринкову дисципліну, а й уникати надмірної проліферації й диверсифікації комерційних банків та концентрації банківської системи. Для післякризового середовища характерно зменшення кількості комерційних банків у англосаксонських та європейських країнах. Лише в Канаді вдалося уникнути банкрутств у банківській системі, що є свідченням виваженої політики комерційних банків та центробанку загалом. Втім, зменшення кількості банків не перешкоджає збільшенню вартості активів банківської системи та підвищенню їхньої якості. Банківська система залишається важливим елементом фінансової архітектури у регіональному і глобальному вимірах.

13. У посткризовий період більш високий рівень ефективності був досягнутий європейськими банками за рахунок скорочення витрат. Попри кризові явища в Єврозоні, європейські банки зберегли глобальний характер своєї діяльності, у той час як послабнули позиції американських і британських банків. Підвищену ризикованість фінансової системи англосаксонського типу визначили проблеми з іпотечним кредитуванням, хоча досвід Канади переконує, що цього можна було уникнути завдяки більш надійному регулюванню. Підвищений інтерес до ісламських банків створює передумови для розширення обсягів діяльності за допомогою географічної експансії та консолідації банківської мережі, але майбутнє ісламського банкінгу залежить від спроможності адаптуватися до загальносвітових банківських тенденцій. «Оздоровлення» української банківської системи в 2015–2017 рр. відповідало зарубіжним післякризовим тенденціям до раціоналізації банківської системи та підвищення її ефективності.

14. Проведене дослідження переконує, що: світова фінансова криза 2008–2009 рр. змінила на протилежну попередню тенденцію до лібералізації регуляторного середовища. Наслідком кризи стала найбільш революційна зміна в ЄС – створення Європейського банківського союзу (2014 р.), метою якого є уніфікація регуляторних вимог, системи банківського нагляду, механізмів рефінансування банків і тимчасової бюджетної підтримки, а також системи захисту депозитів. З іншого боку, стали виразнішими недоліки лібералізації банківського законодавства у США в 1980–1990-х роках, що не позначилося підвищенням ступеня надійності банківської системи. Хоча фінансова криза 2008–2009 рр. виявила низку проблем (недостатні стандарти розкриття інформації, зменшення процентної маржі та невизначеність, спричинені змінами в регуляторних режимах), канадський банківський сектор є достатньо стабільним завдяки надійним регуляторам. В ісламській банківській системі нині існують проблеми, пов'язані з недостатнім регулюванням та надглядом за банками з боку національних органів, а також недостатньо розвинутою законодавчою базою. Зміни в банківському регулюванні в Україні загалом відповідають основним світовим тенденціям: раціоналізація банківської мережі, посилення регуляторних вимог, удосконалення банківського нагляду, ширше застосування макропруденційних інструментів. Вважаємо, що нова парадигма банківського регулювання та нагляду має базуватися не лише на адмініструванні, а повинна насамперед враховувати особливості економічного середовища: а) неможливість монетарної підтримки заходів масштабного фіскального стимулювання економіки; б) недоцільність девальвації грошової одиниці; в) слабкість механізму монетарної політики за допомогою облікової ставки. Необхідний зв'язок між обліковою ставкою та процентною ставкою за кредитами має зміцнитися в міру стабілізації очікувань інфляції і обмінного курсу гривні.

15. Отримані в дисертації емпіричні оцінки взаємного зв'язку між рівнем капіталізації, обсягами кредитування та проблемних кредитів доводять, що:

а) підвищення норми капіталізації сприяє збільшенню обсягів кредитування лише в Україні, тоді як у решті країн вплив є або негативним (країни ЦСЄ, Латинської Америки, Північної Європи, ісламські країни), або нейтральним (англосаксонські та країни континентальної Європи, Південної Європи та Південно-Східної Азії);

б) обсяги кредитування не впливають на рівень проблемних кредитів в англосаксонських країнах і країнах континентальної Європи, збільшують їх – у країнах Латинської Америки, ЦСЄ і (слабше) у країнах Північної Європи, зменшують – у країнах Південної Європи, Південно-Східної Азії, ісламських країнах (лише у короткочасному періоді), а також в Україні;

в) сприятлива залежність між вищою капіталізацією і зниженням частки проблемних кредитів спостерігається в англосаксонських країнах, країнах континентальної і Північної Європи, а також в Україні;

г) короткочасний прямий зв'язок між нормою капіталізації і обсягами проблемних кредитів спостерігається у країнах Південної Європи і Латинської Америки, а для країн Південно-Східної Азії така залежність є досить тривалою в часі.

16. Отримані результати ставлять під сумнів досить поширені аргументи проти запровадження в Україні регуляторних вимог Базеля III у частині урахування показника левериджу, створення загрози для банківської системи у процесі євроінтеграції чи звуження можливостей для фінансування інноваційного підприємництва. Вважаємо, що для банківської системи України Базельські угоди здатні не лише полегшити здійснення операцій на міжнародних ринках, зміцнити вітчизняні банки, підвищити довіру до них та збільшити обсяги кредитування реального сектора, але й, що важливіше, сприяти зниженню вартості кредитних ресурсів. Це буде сприяти залученню депозитів, що дозволить розширювати кредитну діяльність на основі більших заощаджень – без емісійного фінансування та зовнішніх запозичень.

17. Виникнення нових технологій у банківській справі, що є результатом технологічного прогресу, демографічних, соціально-економічних, регуляторних та екологічних змін, має супроводжуватися заходами захисту. Це призведе до підвищення витрат і може істотно сповільнити використання цифрових елементів у діяльності банківських систем. Залежність стабільності банківської системи від технологічних рішень не прямолінійна. Як засвідчує практика, у післякризовому середовищі банки почали агресивно запроваджувати нові технології задля підвищення операційної ефективності та якості надаваних послуг, це посилило вразливість до різноманітних кібератак та інших проявів зловмисної діяльності. Відповідно зросли витрати на захист від таких дій, а в окремих випадках можна стверджувати про надмірні видатки на кіберзахист, що пов'язано з не меншими затратами, ніж втрати від проблемних кредитів. Але реалії сьогодення – світова пандемія COVID-19 – змусили банківський сектор більш активно переходити до цифрових послуг, використовувати при цьому різноманітні моделі ідентифікації та верифікації клієнтів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ***Монографії:***

1. Функціонування банківських систем у глобальному економічному просторі: монографія. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 428 с. (24,87 д. а.).

Монографії, розділи в колективних монографіях за кордоном:

2. Palinchak M., Korol M., Holonich J. & Posypanko O. The Chinese threat in the modern international economic relations (social-economic view). Trebisov, 2020. 212 p. (The digital element of the Chinese banking system as a means of enhancing competitiveness) (авторський внесок – 5,2 д. а.).

Статті у наукових виданнях, включених до міжнародної наукометричної бази Web of Science:

3. Korol M. Dynamics of main indicators of the Canadian banking system. Baltic Journal of Economic Studies. 2020. Vol. 6. No. 3. P. 136–142. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2020-6-3-136-142> (Index Copernicus; Directory of Open Access Journals (DOAJ); (ESCI) by Web of Science; Research Papers in Economics (RePEc); 0,52 д. а.).

4. Korol M. & Stehnei M. Analysis of the dynamics of the European banking system. Baltic Journal of Economic Studies. 2020. Vol. 6. No. 4. P. 156–167. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2020-6-4-156-167> (Index Copernicus; Directory of Open Access Journals (DOAJ); (ESCI) by Web of Science; Research Papers in Economics (RePEc); авторський внесок – 0,72 д. а.).

Статті у наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз:

5. Король М. М. Особливості диференціації сучасних банківських систем. Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. Чернівці, 2020. № 1–2 (77–78). С. 159–170. DOI: 10.34025/2310-8185-2020-1.77-2.78.13 (UlrichsWeb Global Serials Directory (ProQuest); Google Scholar; Index Copernicus; Crossref; «Україніка наукова» та Український реферативний журнал «Джерело»; 0,76 д. а.).

6. Король М. М. Сутність та особливість функціонування моделей фінансових систем в умовах глобалізації. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Світове господарство і міжнародні економічні відносини. 2020. Т. 31 (70). № 4. С. 5–9. (Index Copernicus; 0,58 д. а.).

7. Король М. М. Генезис, причини та наслідки світових фінансових криз. Наукове фахове видання. Економіка та держава. 2020. № 7. С. 140–144. DOI: 10.32702/2306-6806.2020.7.140 (Index Copernicus; Google Scholar; 0,73 д. а.).
8. Король М. М. Місце та роль центральних банків англосаксонської банківської системи у забезпеченні сталого розвитку банківської системи. Науковий вісник Полісся. 2020. № 1 (20). С. 67–74. DOI: [https://doi.org/10.25140/2410-9576-2020-1\(20\)-67-74](https://doi.org/10.25140/2410-9576-2020-1(20)-67-74) (ISSN International Centre; Ulrichswe; Global Serials Directory; Google Scholar; 0,75 д. а.).
9. Король М. М. Еволюція канадської банківської системи та особливості її регулювання на різних етапах реформування економіки. Науковий журнал. Економічний вісник Дніпропетровської політехніки. 2020. № 3 (71). С. 59–66. (Google Scholar; Index Copernicus; 0,9 д. а.).
10. Король М. М. Особливості інституційного правового регулювання американської банківської системи. Науково-практичний журнал. Причорноморські економічні студії. 2020. № 54. С. 23–26. DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.54-3> (Google Scholar; Index Copernicus; 0,5 д. а.).
11. Король М. М. Еволюція американської банківської системи на різних етапах формування економіки. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки». 2020. № 7 (39). С. 114–120. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2020-7-6169> (Index Copernicus; Google Scholar; Polish Scholarly Bibliography; ResearchBib; Electronic Journals Library; Open J-Gate; Bielefeld Academic Search Engine; Ulrichsweb Global Serials Directory; Academic keys; Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg Carl von Ossietzky; 0,7 д. а.).
12. Король М. М. Еволюція банківської системи Європейського союзу. Збірник наукових праць «Економічний простір». 2020. № 156. С. 46–51. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/156-8> (Index Copernicus; Google Scholar; 0,8 д.а.).
13. Король М. М., Парлаг С. В. Вплив цифровізації на банківську діяльність в Україні. Науково-практичний журнал «Економіка та держава». 2020. № 9. С. 99–104. DOI: 10.32702/2306-6806.2020.9.99 (Index Copernicus; Google Scholar; авторський внесок – 0,5 д. а.).
14. Король М. М., Шумнеґра О. Р. Сучасний стан банківської системи Саудівської Аравії. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: Економічні науки. 2020. № 9 (41). Т. 2. С. 79–89. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2020-9-6298> (Index Copernicus; Google Scholar; Polish Scholarly Bibliography; ResearchBib; Electronic Journals Library; Open J-Gate; Bielefeld Academic Search Engine; Ulrichsweb Global Serials Directory; Academic keys; Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg Carl von Ossietzky; авторський внесок – 0,75 д. а.).

15. Король М. М., Палінчак М. М., Карпюк І. М. Оцінка американської моделі банківських злиттів і поглинань. Науковий вісник УжНУ. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2020. № 31. С. 90–94. (Index Copernicus; Google Scholar; авторський внесок – 0,4 д. а.).
16. Король М. М., Добош А. В. Вплив іноземних ТНК на економіку України. Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка. 2020. Т. 25. № 3 (82). С. 29–35. DOI: <https://doi.org/10.32782/2304-0920/3-82-5> (Index Copernicus; авторський внесок – 0,3 д. а.).
17. Король М. М., Дір І. Ю., Вароді В. М. Особливості обігу криптовалют як тенденція цифровізації глобальних фінансів. Науковий вісник УжНУ. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2019. № 28. Ч. 1. С. 170–174. (Index Copernicus; авторський внесок – 0,35 д.а.).
18. Король М. М., Носа А. М. Аналіз діяльності транснаціональних банків в умовах глобалізації та транснаціоналізації світової економіки. Науковий вісник УжНУ. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2018. № 21. Ч. 1. С. 100–104. (Index Copernicus; авторський внесок – 0,4 д.а.).
19. Король М. М., Горинецька М. А. Аналіз функціонування ФРС та її вплив на світову валютно-фінансову систему. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». 2018. № 19 (59). Т. 2. С. 64–69. (Index Copernicus; Google Scholar; Polish Scholarly Bibliography; ResearchBib; Electronic Journals Library; Open J-Gate; Bielefeld Academic Search Engine; Ulrichsweb Global Serials Directory; Academic keys; Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg Carl von Ossietzky; авторський внесок – 0, 4 д. а.).
20. Король М. М., Стасишина О. Р. Валютний ринок України: стан, проблеми та перспективи. Міжнародний науково-виробничий журнал «Сталий розвиток економіки». 2015. № 3. С. 65–70. (Index Copernicus; авторський внесок – 0,3 д. а.).

Статті в електронних фахових виданнях України:

21. Король М. М. Еволюція державного регулювання європейської банківської системи. Інфраструктура ринку. 2020. № 45. С. 21–26. URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/15978326273551.pdf> DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct45-4> (Index Copernicus; Google Scholar; 0,8 д. а.).
22. Король М. М., Вароді В. М. Еволюція банківської системи в умовах ринкової економіки. Електронне наукове фахове видання «Східна Європа: економіка, бізнес та управління». 2018. № 3 (14). С. 348–351. URL: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/14_2018/61.pdf (Наукова бібліотека України ім. В. В. Вернадського; авторський внесок – 0,3 д. а.).
23. Король М. М., Носа А. М. Роль транснаціональних банків у формуванні ринку банківських послуг ЄС. Електронне фахове видання «Економіка та суспільство». 2018. № 18. С. 42–48. URL:

<https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/issue/view/4> DOI:

<https://doi.org/10.32782/2524-0072/2018-18-7> (Vernadsky National Library; Google Scholar; Index Copernicus; CiteFactor, Eurasian Scientific Journal Index (ESJI); Scientific Indexing Services (SIS); авторський внесок – 0,4 д. а.).

24. Король М. М., Качур Ю. Б. Перспективні шляхи розвитку України з міжнародними кредитними організаціями. Електронне наукове фахове видання «Глобальні та національні проблеми економіки». 2015. № 5. С. 51–55. (авторський внесок – 0,54 д. а.).

Статті в іноземних виданнях:

25. Король М. М. Регулювання ісламської банківської діяльності. Sciences of Europe. Praha, Czech Republic. 2020. Vol. 3. No 54. P. 7–11. (Index Copernicus; e-LIBRARY.RU; General Impact Factor; Issuu; Calameo; 0,61 д. а.).

26. Король М. М. Особливості функціонування ісламської банківської системи. Norwegian Journal of development of the International Science. 2020. № 45. P. 45–51. (Index Copernicus; e-LIBRARY.RU; General Impact Factor; Issuu; Calameo; 0,7 д. а.).

Опубліковані праці апробаційного характеру:

27. Король М. М. Аналіз діяльності Центрального банку Канади. XII International scientific and practical conference «Topical issues of the development of modern science», Publishing House «ACCENT», Sofia, Bulgaria. 29–31 July 2020. P. 181–187. (0,3 д. а.).

28. Король М. М. Аналіз діяльності кредитних спілок Канади. VIII International Scientific and Practical Conference «Eurasian Scientific congress», Barca Academy Publishing, Barcelona, Spain, 9–11 August 2020. P. 311–314. (0,14 д. а.).

29. Король М. М., Парлаг С. В. Впровадження Е-грошей в провідні банківські системи світу. I International scientific and practical conference «Priority directions of science and technology development», Kyiv, Ukraine, 27–29 September 2020. P. 619–625. (авторський внесок – 0,11 д. а.).

30. Король М. М. Оцінка новітніх тенденцій функціонування банківської системи в ОАЕ. II International scientific and practical conference «Priority directions of science and technology development», Kyiv, Ukraine, 25–27 October 2020. P. 861–866. (0,21 д. а.).

31. Король М. М. Роль банків в економіці та архітектури монетарної політики в Україні. Міжнародна науково-практична конференція «Питання правової науки та практики», Україна, Ужгород, 16–17 травня 2019 р. С. 270–273. (0,18 д. а.).

32. Король М. М., Лапа І. В. Золотовалютні резерви та платіжний баланс у механізмі валютного регулювання. Міжнародна науково-практична конференція «Перспективи та пріоритети розвитку економічної системи в

умовах нестабільності», Україна, Дніпро, 15 грудня 2018 р. у 2-х ч. 2018. Ч. 1. С. 16–19. (авторський внесок – 0,1 д. а.).

33. Король М. М. Банківська система в інтерпретації основних економічних шкіл сучасності. Міжнародна науково-практична конференція «Верховенство права та правова держава», Україна, Ужгород, 21–22 жовтня 2016 р. С. 167–168. (0,12 д. а.).

АНОТАЦІЯ

Король М. М. Парадигмальна диференціація банківських систем в умовах глобальних трансформацій. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.02 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини». – Київський національний університет імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України. Київ, 2021.

Дисертацію присвячено дослідженню парадигмальної диференціації національних банківських систем, що значною мірою склалися історично, та методологічних аспектів їхньої еволюції в умовах глобальних трансформацій. Метою дисертаційного дослідження є аналіз функціональних та інституційних особливостей банківських систем основних «центрів» світової економіки. Сформований власний концептуальний підхід до аналізу еволюції банківських систем. Запропоновано методологію економіко-статистичного аналізу якісних характеристик банківських систем, що враховує взаємний вплив між обсягами кредитування, споживчими цінами і ВВП у розрізі окремих груп країн та часових періодів. Ідентифіковано засадничі функціональні зв'язки банківського сектора України, що дозволило запропонувати цілісну концепцію розвитку вітчизняної банківської системи.

Ключові слова: світові фінансові кризи, парадигмальна диференціація, моделі функціонування фінансових систем, банки, центральні банки, міжнародні банки, банківські системи, державне регулювання банківських систем, цифрові платформи.

АННОТАЦИЯ

Король М. М. Парадигмальная дифференциация банковских систем в условиях глобальных трансформаций. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.02 «Мировое хозяйство и международные экономические отношения». – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко Министерства образования и науки Украины. Киев, 2021.

Диссертация посвящена исследованию парадигмальной дифференциации национальных банковских систем, что в значительной мере сложились исторически, и методологических аспектов их эволюции. Целью исследования является анализ функциональных и институциональных особенностей банковских систем основных «центров» мировой экономики. Сформирован собственный концептуальный подход к анализу эволюции банковских систем в условиях глобальных трансформаций. Предложена методология экономико-статистического анализа качественных характеристик банковских систем, учитывающая взаимное влияние между объемами кредитования, потребительскими ценами и ВВП в разрезе отдельных групп стран и временных периодов. Раскрыты основные функциональные связи банковского сектора Украины, что позволило предложить целостную концепцию развития отечественной банковской системы.

Ключевые слова: мировые финансовые кризисы, парадигмальная дифференциация, модели функционирования финансовых систем, банки, центральные банки, международные банки, банковские системы, государственное регулирование банковских систем, цифровые платформы.

ABSTRACT

Korol M. M. Paradigmatic differentiation of banking systems in the conditions of global transformations. – Manuscript.

The dissertation on achieving the scientific degree of the Doctor of Economic Sciences on a specialty 08.00.02 “World economy and the international economic relations”. – Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine. Kyiv, 2021.

The dissertation is devoted to the research of paradigmatic differentiation of national banking systems, which have largely developed historically, and methodological aspects of their evolution in the conditions of global transformations. The purpose of the dissertation research is to analyze the functional and institutional features of banking systems of the main “centers” of world economy. The own conceptual approach to the analysis of the evolution of banking systems in the conditions of global transformations as an institutional environment for modern macroeconomic processes has been formed, the mechanisms of formation and realization of intermediary activity of commercial banks in the world financial environment have been clarified, methodological aspects of ensuring the efficiency and competitiveness of banking systems have been improved. It is proved that the paradigmatic basis in the Anglo-Saxon banking sphere lies in the theoretical provisions, methodological principles and institutional mechanisms of neoclassical economic doctrine; the Keynesian (post-Keynesian) scientific paradigm prevails in the European continental banking system; the paradigm of the Islamic banking system is

interdisciplinary, which consists in the use, on the one hand, of Sharia law in the context of ethics and morals and economic principles and, on the other, of laws that ensure the optimal functioning of banking institutions in view of socially important goals and objectives of the banking sector of a large group of Islamic countries. The conceptualisation of paradigm evolution of modern banking systems under the conditions of greater openness of the economy to capital flows and the gradual convergence of the institutional architecture and regulatory regime of certain groups of countries, which previously differed significantly in approaches to the organization of financial intermediation has been carried out; it has been found that globalization has led to the expected convergence of lending volumes only in European countries (this testifies to the effectiveness of institutional mechanisms of European integration). The methodology of economic and statistical analysis of qualitative characteristics of banking systems, which takes into account the mutual influence between lending volumes, consumer prices and GDP in terms of individual groups of countries and time periods has been proposed. Based on the obtained empirical estimates, it was found that with the onset of globalization, the favorable impact of lending on GDP has largely increased (except for continental Europe), including the period 2010–2019, while in a post-crisis environment with low interest rates, the inflationary impact of the increase in lending is disappearing in the countries of the Anglo-Saxon and continental groups and in Southern Europe.

The basic functional connections of the banking sector of Ukraine have been identified, which allowed to propose a holistic concept of the domestic banking system development based on such structural characteristics as increasing domestic savings, gradually reducing the share of state banks, attracting foreign banks, strengthening banking supervision and taking into account economic environment.

Key words: world financial crises, paradigmatic differentiation, models of functioning of financial systems, banks, central banks, international banks, banking systems, state regulation of banking systems, digital platforms.

Підписано до друку 16.03.2021 р. Гарнітура Times New Roman.
Умов.друк.арк. 0,9. Формат 60x84/16. Тираж 100 прим.

Оригінал-макет виготовлено та віддруковано: ТОВ «РІК-У»
88000, м.Ужгород, вул. Гагаріна, 36

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК 50 від 20 січня 2016 року.